

travelbook

Izrael

Bezdroża

Mistrzowska
ochrona **ERGO**
HESTIA®

Autor: Krzysztof Bzowski

Aktualizacja: Agata Błachnio

Redaktor prowadzący: Magdalena Matyja-Pietrzyk

Redakcja: Aurelia Hołubowska, Ewa Kubaczyk

Korekta: Magdalena Król-Fuśniak, Centrum Korekty, www.centrumkorekty.pl

Skład i fotoedycja: Sabina Binek

Opracowanie kartograficzne: Katarzyna Leja

Źródło danych kartograficznych: OpenStreetMap contributors;

www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Projekt okładki: Ewa Jarocka; materiały graficzne na okładce zostały wykorzystane za zgodą iStockphoto LP.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?beizt2>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie II

ISBN: 978-83-283-4528-7

Copyright: Helion, 2018

- **Kup książkę**
- **Poleć książkę**
- **Oceń książkę**
- **Księgarnia internetowa**
- **Lubię to!**
- **Nasza społeczność**

Spis treści

ATRAKcje Izraela	8
INFORMACJE PRAKTYCZNE	15
PRZED WYJAZDEM	16
Wybór czasu podróży	16
Słowniki i rozmówki	17
Formalności wizowo-paszportowe	18
DOJAZD	19
Podróż samolotem	19
Podróż drogą lądową	19
NA MIEJSCU	21
Transport publiczny	21
Noclegi	23
Wyżywienie	25
Aktywny wypoczynek	26
INFORMACJE A-Z	27
INFORMACJE KRAJOZNAWCZE	33
KRAJOZNAWCZE ABC	34
Położenie	34
Ukształtowanie powierzchni	34
Klimat	36
PRZYRODA	37
Flora	37
Fauna	38
SPOŁECZEŃSTWO I JĘZYK	39
Społeczeństwo	39
Język	40
RELIGIA I OBYCZAJE	42
Religia	42
Obyczaje	43
KUCHNIA	44

JEROZOLIMA I OKOLICE	47
JEROZOLIMA	48
Dzielnice Chrześcijańska i Ormiańska oraz góra Syjon	54
Dzielnica Muzułmańska	64
Dzielnica Żydowska	70
Góra Oliwna i dolina Cedronu	74
Poza murami Starego Miasta	79
BETLEJEM	95
Herodion	101
Klasztor św. Saby	102
TEL AWIW I OKOLICE	103
TEL AWIW	106
W stronę morza	110
Na północ	112
Z centrum do portu	115
JAJFA	126
PÓŁNOCNE WYBRZEŻE, GALILEA I WZGÓRZA GOLAN	131
HAJFA	133
U podnóży góry Karmel	134
Poza centrum	139
MEGIDDO	144
CEZAREA	146
AKKA	148
NAZARET	158
TYBERIADA	167
Wokół Jeziora Galilejskiego	172
Na południe od Jeziora Galilejskiego	176

SAFED _____	179
WZGÓRZA GOLAN _____	182
MORZE MARTWE _____	189
KUMRAN _____	190
▶ Morze Martwe _____	192
EN GEDI _____	195
MASADA _____	197
PUSTYNIA NEGEW I EJLAT _____	201
PRZEZ PUSTYNIĘ _____	202
▶ Pustynne ruiny _____	204
MICPE RAMON I MACHTESZ RAMON _____	208
EJLAT _____	213
SŁOWNICZEK POLSKO-HEBRAJSKO-ARABSKI _____	222
INDEKS _____	228

ZABYTKI UNESCO

Białe Miasto w Tel Awiwie

Centralne dzielnice Tel Awiwu powstały od lat 30. XX w. do 1948 r. wg modernistycznych projektów w stylu Bauhaus.

Święte miejsca wyznawców bahaizmu w Hajfie i zachodniej Galilei

Ponad 20 budowli, miejsc i pomników, a wśród nich m.in. sanktuarium Baby w Hajfie oraz grobowiec Bahy Allaha w Akce.

Góra Karmel

Najwyższy szczyt (546 m n.p.m.) pasma wzgórz o takiej samej nazwie góruje od południowego wschodu nad Hajfą. W stokach wzniesienia znajdują się jaskinie, w których odnaleziono ślady osadnictwa neandertalczyków.

Zespół zabytkowy Akki

Ufortyfikowane miasto portowe o bogatej historii i rodowodzie sięgającym czasów fenickich słynie ze średniowiecznych budowli krzyżowców.

Masada

Twierdza malowniczo usytuowana na skalistej górze nad Morzem Martwym jest symbolem heroizmu powstańców żydowskich, którzy bronili jej przed wojskami rzymskimi w 73 r. n.e.

Szlak korzenny i miasta na pustyni Negew

Ruiny czterech nabatejskich miast: Eluzy, Soboty, Obody i Mampsis, leżą na trasie starożytnego szlaku handlowego, którym transportowano cenne kadzidła i przyprawy korzenne.

Stare Miasto i mury Jerozolimy

Święte miasto trzech religii może się pochwalić bogatą historią potwierdzoną licznymi znaleziskami archeologicznymi.

Atrakcje Izraela

Kup książkę

Poleć książkę

PERŁY SZTUKI

Kopuła na Skale w Jerozolimie

To perła sztuki islamskiej i jeden z pierwszych w historii meczetów.

Cezarea Nadmorska

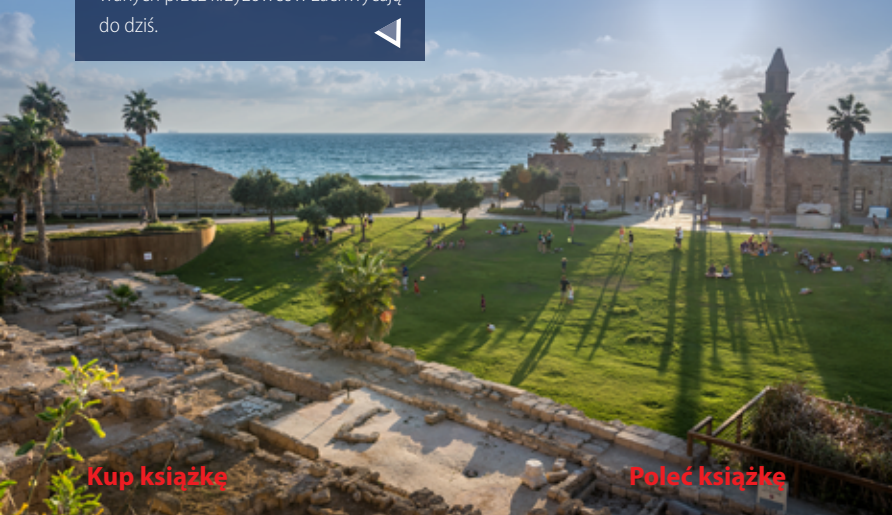
Pozostałości antycznego miasta z wielkimi budowlami, m.in. teatrem i hipodromem, oraz murów obronnych zbudowanych przez krzyżowców zachwycają do dziś.

Domy w stylu Bauhaus w Tel Awiwie

Budynki wzniesione w latach 30. i 40. XX w. to największy na świecie zespół tego rodzaju architektury.

Bet Sze'an

Doskonale zachowane ruiny ważnego starożytnego miasta obejmują m.in. imponujący teatr, łaźnie, brukowane ulice i las antycznych kolumn.

Kup książkę

Poleć książkę

MIEJSCA PIELGRZYMEK

Bazylika Grobu Świętego w Jerozolimie

Sanktuarium Zmartwychwstania Pańskiego, święte miejsce wszystkich chrześcijan, obejmuje m.in. skałę Golgoty oraz Grób Święty.

Kopuła na Skale w Jerozolimie

Obok meczetów Mekki i Medyny to najświętsze miejsce dla wyznawców islamu; stąd – wg ich legend – do nieba wznosił się prorok Mahomet.

Ściana Płaczu w Jerozolimie

Przed jedyną pozostałością po świątyni Jahwe, najświętszego miejsca wszystkich Żydów, przybywają nie tylko ortodoksyjni wyznawcy judaizmu, ale nawet niewierzący.

Bazylika Zwiastowania w Nazarecie

Nowoczesna dwupoziomowa świątynia kryje w swym wnętrzu resztki domu Matki Boskiej.

Bazylika Narodzenia Pańskiego w Betlejem

Prastara, pamiętająca czasy cesarstwa bizantyjskiego bazylika chrześcijańska została wzniesiona ponad skalną grotą, w której urodzić miał się Jezus Chrystus.

Kafarnaum i Góra Błogosławieństw nad Jeziorem Galilejskim

Miejsca te są związane z działalnością Chrystusa, który w Kafarnaum znalazł swoich pierwszych uczniów, m.in. św. Piotra.

Góra Tabor

Cel pielgrzymek chrześcijan, którzy wierzą, że właśnie tutaj miało miejsce przemienienie Chrystusa. Jest zarazem jednym z najwyższych wzniesień środkowej części Galilei i fantastycznym punktem widokowym.

Kup książkę

Poleć książkę

PRZEŻYCIA

Hajfa

Spacer po najbardziej niezwykłym ogrodzie w Izraelu, przy należącym do bałaitów sanktuarium założyciela tej niezwykłej religii.

Jerozolima

Możliwość zobaczenia życia ultraortodoksyjnych Żydów w dzielnicy Mea Szearim.

Tel Awiw

Nocny rajd po pubach, kawiarniach i klubach w „mieście, które nigdy nie zasypia”.

Morze Martwe

Kąpiel w nadzwyczaj gęstej, słonej wodzie akwenu niewymagająca nawet umiejętności pływania: człowiek unosi się na powierzchni jak korek.

Kup książkę

Poleć książkę

CUDA NATURY

Jaskinia Sorek

Podziemny świat stalaktytów, stalagmitów i wielu innych form naciekowych skrywa się pod powierzchnią Wzgórz Judzkich w okolicy Jerozolimy.

Śródziemnomorskie lasy góry Karmel

Naturalne kompleksy lasów dębowych i zarośli śródziemnomorskich na stokach pasma Karmelu ponad Hajfą są ostoją wielu dzikich zwierząt, poprzecinaną siecią znakowanych szlaków turystycznych.

Źródło i wodospady Banias

Spektakularne wywierzysko i najpiękniejszy wodospad w Izraelu – u stóp góry Hermon na rzece Banias – leżą przy jednym ze źródłowych odcinków sławnej rzeki Jordan.

Krater Machtesz Ramon na pustyni Negew

Ogromna dolina, zwana popularnie kraterem, to najbardziej spektakularna część leżącej w południowym Izraelu pustyni Negew, a zarazem ostoja wielu dzikich zwierząt.

Ejlat – rafy koralowe Morza Czerwonego

Dzięki podwodnemu obserwatorium fascynujący świat rafy koralowej jest tu dośłownie na wyciągnięcie ręki i to bez konieczności nurkowania.

Oaza En Gedi nad Morzem Martwym

Skryte w głębokich kanionach źródła sprawiają, że w samym środku gorącej Pustyni Judzkiej nad jałowym brzegiem Morza Martwego zaistniała urocza zielona oaza.

Rosz ha-Nikra – kredowe jaskinie na granicy z Libanem

Częściowo zalane jaskinie tworzą najbardziej spektakularny fragment izraelskiego wybrzeża.

Dolina Hula – unikatowa fauna i flora

Ważny punkt w corocznej migracji ptaków z Europy do Afryki i z powrotem.

Kup książkę

Poleć książkę

Jerozolima

Jerozolima (hebr. Jeruzalajim, arab. Al-Kuds lub Uruszalim; ok. 800 tys. mieszkańców) jest chyba najbardziej symbolicznym miejscem na świecie. To święte miasto trzech religii: judaizmu, chrześcijaństwa i islamu, rozdzielane konfliktami oraz uznawane za stolicę zarówno przez Izraelczyków, jak i Palestyńczyków. Choć prastara, jest miastem wciąż żywym. Tu spotkamy Arabów w tradycyjnych strojach, czasem zobaczymy też chasyda, jakby wyciętego z przedwojennych zdjęć, a także młodych izraelskich żołnierzy ze złowrogimi karabinami. Ale przy całej tej egzotyce Jerozolima jest również na wskroś europejska, o czym przekonamy się, zwiedzając jej nowe dzielnice.

HISTORIA

Na terenach Jerozolimy rodziła się cywilizacja – historia tego miasta liczy tysiące lat. Już w początkach drugiego tysiąclecia przed naszą erą istniało tu osiedle miejskie, którego resztki odkryto w dolinie Cedronu. Z tego okresu pochodzą także pierwsze wzmianki o Jerozolimie, spisane w starożytnym Egipcie.

Pod koniec XIII w. p.n.e. opanowana była przez plemię Jebusytów. Wtedy do Kanaanu, jak nazywano Ziemię Obiecanej, przybyli Izraelici. Gdy zjednoczonymi plemionami izraelskimi rządził król Saul, Jerozolima stała się niezależną enklawą na ziemiach podlegających temu monarsze. Ale dopiero żydowski król

Dawid zdołał w 996 r. p.n.e. ostatecznie pokonać Jebusytów i zdobyć miasto, ustanawiając je swoją stolicą. Ówczesna zabudowa skupiała się tam, gdzie dziś zwiedza się wykopaliska archeologiczne w dolinie Cedronu.

Okolo 970 r. p.n.e. władzę objął Salomon, najpotężniejszy władca starożytnego Izraela. Wkrótce rozpoczął on budowę wspaniałej świątyni na górze Moria ponad doliną Cedronu i ówczesną Jerozolimą. Po jego śmierci w 931 r. p.n.e. państwo rozpadło się na dwa osobne królestwa: Judy i Izraela, a miasto stało się stolicą pierwszego z nich. Wkrótce potem Jerozolimę złupili Egipcjanie, zaś w połowie VIII w. p.n.e. – Edomici i Filistyń. Jednak stolica Judy podniosła się ze zniszczeń. W 586 r. p.n.e. po raz drugi w ciągu kilkunastu lat zdobył ją władca Babilonii, Nabuchodonozor, i nakazał

zrównać miasto z ziemią. Z rozkazu potężnego zdobywcy mieszkańców Jerozolimy deportowano do Babilonii – na prawie 50 lat „niewoli babilońskiej”. Powrócili do ruin miasta dopiero po rozgromieniu Babilonii przez wojska perskiego króla Cyrusa II, który w swym państwie wprowadził politykę tolerancji religijnej i kulturowej.

Okres panowania perskiego w Jerozolimie, trwający od 538 r. p.n.e. aż do podbojów Aleksandra Wielkiego, to czas ponownego rozkwitu miasta jako centrum religijnego. Staraniem wszystkich Żydów odbudowano Świątynię. Nie była co prawda tak wspaniała jak w czasach Salomona, ale zapewne dość wiernie powtarzała jej plan. Kiedy w 331 r. p.n.e. pod miasto podeszły wojska Aleksandra Macedońskiego, Jerozolima otwarła swe bramy przed zdobywcą. Po śmierci

Kup książkę

Poleć książkę

wielkiego wodza i w okresie tzw. wojen diadochów, czyli spadkobierców Aleksandra, Jerozolima dostała się na prawie 100 lat pod panowanie władających Egiptem Ptolemeuszy, lecz w 198 r. p.n.e. zajęli ją syryjscy Seleucydzi. Ich nietolerancyjna polityka, profanacja Świątyni oraz zagarnięcie kosztowności ze skarbcza doprowadziły do wybuchu powstania Machabeuszów już 30 lat później. Zwycięscy powstańcy utworzyli niepodległe królestwo Judy, ustanawiając Jerozolimę jego stolicą. Przetrwało ono prawie 100 lat, do 64 r. p.n.e., gdy cały region podporządkowali sobie Rzymianie. Wkrótce władający z ich nadania Herod Wielki (37–4 p.n.e.), rezydujący w Jerozolimie jako swej stolicy, przystąpił do zakrojonych na szeroką skalę prac przy odnowie i rozbudowie Świątyni. Zyskała ona znów wspaniałą wystrój, mający dorównać legendzie Świątyni Salomona, a prace trwały jeszcze długo po śmierci Heroda. W tym okresie w Jerozolimie nauczał Jezus Chrystus – ukrzyżowany koło murów miejskich ok. 30–33 r. n.e.

Wspaniale odnowione i rozbudowane przez Heroda miasto stało się fortecą powstańców żydowskich walczących z Rzymem. Klęska rewolty i zdobycie Jerozolimy w 70 r. przez legiony rzymskie pod wodzą Tytusa oznaczały początek końca starożytnego miasta żydowskiego – zdobywcy zniszczyli i miasto, i Świątynię. Kolejne powstanie, w 132 r., doprowadziło do ostatecznej zagłady Świątyni, po której pozostał jedynie fragment zachodniego muru – dzisiejsza Ściana Płaczu. Ludność żydowską wygnano. Rozproszyła się ona po świecie, dając początek diasporze trwającej prawie 2000 lat. Rzymianie zaś w miejscu zburzonej Jerozolimy założyli własne

miasto znane jako Aelia Capitolina. Układ urbanistyczny obecnej starówki Jerozolimy w znacznej mierze oparty jest na układzie tej rzymskiej kolonii.

Rzymianie nie tolerowali w mieście żydów, prześladowali także chrześcijan. W miejscach związanych z kultem męki Chrystusowej postawiono świątynie bóstw rzymskich. Zmianę przyniósł edykt tolerancyjny cesarza Konstantyna Wielkiego, który we wschodniej części Imperium Romanum obowiązywał od 323 r. Wówczas Aelia Capitolina stała się miastem chrześcijańskim. Wkrótce w miejscu świątyni pogańskich powstała bazylika, przy której matka cesarza, św. Helena, odnalazła fragmenty Krzyża Świętego. Pielgrzymi mogli tu też odwiedzać grób Pana Jezusa. W 614 r. na miasto spadło kolejne nieszczęście – Jerozolimę zajęli Persowie i okupowali ją przez kilka lat z pomocą powstańców żydowskich, wspierających ich przeciw Bizantyjczykom. Większość mieszkańców miasta wymordowano. Persowie zrabowali najważniejsze relikwie chrześcijańskie, tj. Krzyż Święty i narzędzia Męki Pańskiej. Odzyskano je dopiero po zwycięstwach cesarza Herakliusza nad Persami.

Wielka zmiana nastąpiła w 638 r., gdy do miasta wkroczyły zwycięskie oddziały arabskie pod wodzą kalifa Umara. Mądry władca obiecał tolerancję dla chrześcijan i żydów, pozostawiając im dotychczasowe miejsca kultu, a nowe muzułmańskie meczety nakazał zbudować na terenie Wzgórza Świątynnego. Wyznawcy islamu zaczęli nazywać je Czcigodnym Dziedzińcem. Jerozolima stała się ważnym miastem kalifatu, położonym blisko stolicy w Damaszku. Okres *prosperity* przerwało straszliwe trzęsienie ziemi, które w 747 r. zniszczyło cały region, a kres świetności

przypieczętował upadek kalifatu Umajjadów. Nowa dynastia kalifów abbasydzkich przeniosła stolicę państwa do Bagdadu.

W 1009 r. egipski kalif fatymidzki, Al-Hakim, nakazał zburzyć całą Bazylikę Grobu Świętego oraz inne miejsca kultu chrześcijańskiego w Jerozolimie. Wielkie zniszczenia poczyniły też trzęsienia ziemi w 1017 i 1033 r. Co prawda część sanktuarium niedługo potem odbudowano dzięki finansowemu wsparciu cesarza bizantyjskiego Konstantego IX Monomacha, lecz już w 1072 r. miasto zdobyli Seldżycy i niemal zupełnie zablokowali pielgrzymom dostęp do świętych miejsc chrześcijaństwa. Wywołało to w Europie wielkie poruszenie, którego skutkiem była pierwsza wyprawa krzyżowa.

Krzyżowcy, po krótkim oblężeniu, zdobyli Jerozolimę 15 lipca 1099 r. Doszło do potwornej rzezi żydowskich i muzułmańskich mieszkańców miasta – szacuje się, że mogło wtedy zginąć nawet 30 tys. ludzi! Zdobywcy zamienili meczety, także te najważniejsze – na Wzgórzu Świątynnym – na kościoły katolickie, miasto zaś wkrótce ustanowili stolicą swego Królestwa Jerozolimskiego. Dzięki wsparciu z Europy ukończono budowę nowej Bazyliki Grobu Świętego. W tym też okresie w Jerozolimie powstały zakony rycerskie: joannitów, templariuszy oraz krzyżaków. Okres panowania krzyżowców nad miastem przerwał Saladyn – gdy żądne zemsty wojska muzułmańskie w 1187 r. zdobyły Jerozolimę, szlachetny władca nie dopuścił do rzezi i wspaniałości zezwolił tym chrześcijanom, którzy mogli zapłacić okup, na udanie się w dowolnie wybranym kierunku, pozostali zaś trafili do niewoli. Podczas kolejnych wypraw krzyżowych chrześcijanom nie udało się odbić świętego

Joannici i kawalerowie maltańscy

Po zdobyciu Jerozolimy przez krzyżowców opiekę nad szpitalem św. Jana zaczął sprawować rycerski zakon szpitalników. Jego członków od wezwania szpitala nazywano joannitami. Po upadku ostatnich twierdz krzyżowców w Ziemi Świętej joannici przenieśli się na Rodos, przyjmując nazwę kawalerów rodyjskich, a następnie, po zajęciu Rodos przez Turków, udali się w XVI w. na Maltę – i od tej pory zwani są kawalerami maltańskimi. Zakon wciąż zajmuje się opieką nad chorymi, prowadząc szpitale na całym świecie.

miasta. Ich niespodziewanym skutkiem było za to rozebranie murów miejskich w 1218 r. Muzułmanie chcieli w ten sposób zmniejszyć znaczenie fortecy. Krzyżowcy ponownie zajęli miasto w 1229 r., tym razem nie dzięki walkom, lecz układowi dyplomatycznym. Jednak pozostali tu tylko do 1244 r., kiedy to Jerozolimę na kilka stuleci (aż do początku XVI w.) opanowali egipscy mamelucy, włączając ją wraz z całym regionem do swego państwa.

Nowi władcy nie tylko pozostawili chrześcijanom ich główne miejsca kultu, ale też zezwolili na osiedlenie się w mieście zakonu franciszkanów. Jerozolima nie miała jednak większego znaczenia w państwie egipskim – także ze względu na brak murów obronnych. Te odbudowano dopiero po 1516 r., gdy miasto zajęli Turcy osmańscy. Najpotężniejszy władca osmański, sułtan Sulejman Wspaniały, nakazał otoczyć Jerozolimę znakomitymi fortyfikacjami, które przetrwały do

dziś. Dzięki sułtanowi miasto ponownie rozkwitło. Niestety, wkrótce imperium osmańskie, a wraz z nim i region Jeruzolimy, pogrążyło się w głębokim kryzysie. Liczba mieszkańców miasta gwałtownie spadła, a zabudowa nie wypełniała w całości nawet terenu w obrębie murów. Zamieszkującą miasto wspólnotę chrześcijańską rozdzielały konflikty, co w końcu doprowadziło w połowie XVIII w. do wydania specjalnego dokumentu sułtańskiego, zwanego *Status quo*, który po dziś dzień reguluje wpływy i stanowi o własności poszczególnych miejsc kultu.

Pogrążona w kryzysie Jeruzolima zaczęła się odradzać w 1. poł. XIX w. pod rządami egipskich paszów, którzy przejęli Palestynę w latach 1832–40. W mieście osiedlało się coraz więcej Żydów, zaczęły się nim interesować także państwa zachodnie, tworząc tu swe przedstawicielstwa. W 1847 r. papież odnowił katolicki, łaciński patriarchat w Jeruzolimie, a miasto powoli zaczęło wykraczać poza obszar wyznaczony linią murów obronnych.

Gdy w 1917 r. wojska brytyjskie pod wodzą gen. Allenby'ego zajęły Palestynę, Jeruzolima znalazła się pod kontrolą brytyjską. W tym okresie narastał konflikt żydowsko-palestyński, a jego pierwszym symptomem w Jeruzolimie były zamieszki w kwietniu 1920 r. W latach 30., gdy coraz bardziej wzbierała fala migracji żydowskiej do Palestyny i rosła liczba żydowskich mieszkańców miasta, w Jeruzolimie coraz częściej dochodziło do starć tajnych organizacji żydowskich z palestyńskimi. Akty terroru mnożyły się po obu stronach. Choć w okresie II wojny światowej konflikt przycichł, po jej zakończeniu wrócił z całą mocą, uderzając także we władze brytyjskie: w lipcu 1946 r. terroryści żydowscy podłożyli bombę pod

Sen sułtana Sulejmana

Pewnej nocy wszechpotężnemu sułtanowi tureckiemu Sulejmanowi Wspaniałemu przyśnił się koszmar: chciał go pożreć straszliwy lew. Najlepsi tłumacze snów wymyślili w końcu, że lew Judy, symbol Jeruzolimy, którą kilkanaście lat wcześniej zdobył ojciec Sulejmana, Selim I. Miasto było wówczas pozabawione murów, Sulejman nakazał więc je odbudować. Gdy tylko zgodnie z sułtańskim rozkazem rozpoczęto prace przy murach, władzę przestały gnębić kosmary.

hotel Króla Dawida – w zamachu zginęło wielu Brytyjczyków, bo część hotelu zajmowały władze brytyjskiej Palestyny.

Przełomem w dziejach miasta było ogłoszenie niepodległości Izraela 14 maja 1948 r. W kwietniu tego roku oddziały tajnej żydowskiej organizacji zbrojnej – Hagany – zmusiły do ucieczki większość Palestyńczyków mieszkających w zachodniej części Jeruzolimy. Zaciekle walki w mieście, zakończone zawieszeniem broni w sierpniu 1948 r., pozostawiły mniej więcej połowę Jeruzolimy (w tym całe Stare Miasto) pod władzą arabską – wschodnia Jeruzolima weszła w skład państwa jordańskiego. Żydzi zostali wyrzuceni z obrębu Starego Miasta, odcięto im dostęp do Ściany Płacz. Jedenaście lat później król Jordanii Husajn ustanowił Jeruzolimę drugą obok Ammanu stolicą swego państwa – lecz stracił ją w 1967 r. w wyniku wojny sześciodniowej. Tym razem to zwycięski Izrael ogłosił miasto swą stolicą. Jednak tej decyzji Knesetu z 1980 r. nie uznały ani ONZ, ani większość państw, dlatego – mimo iż do Jeruzolimy

Betlejem

Do Betlejem (hebr. Bejt Lehem, arab. Bajt Lahm; ok. 30 tys. mieszkańców), niewielkiego miasta położonego w Górach Judzkich ok. 8 km na południe od Jerozolimy, warto pojechać nie tylko ze względów religijnych – czyli by odwiedzić miejsce narodzin Chrystusa. Wielka bazylika Narodzenia Pańskiego to także wspaniały zabytek sztuki bizantyjskiej, zaś gwarne i pełne życia arabskie miasto, położone na skraju Pustyni Judzkiej, daje dobre wyobrażenie o tym, jak żyją Palestyńczycy. Tu także zetknąć się można z realnymi problemami związanymi się z okupacją: tuż obok centrum

miasteczka zobaczymy betonowy mur bezpieczeństwa, który odgradził ziemię okupowaną przez Izrael od 1967 r. od reszty państwa, a drogi między Jerozolimą a Betlejem przegradzają wojskowe punkty kontrolne.

HISTORIA

Betlejem najpierw było osadą, a potem niewiele znaczącym miasteczkiem w pobliżu Jerozolimy. Urodził się tu Chrystus, a tysiąc lat wcześniej także król Dawid – z tego właśnie powodu rodzice Jezusa tu przybyli: św. Józef miał wywodzić się

z rodu Dawida i podczas rzymskiego powszechnego spisu ludności musiał się stawić w mieście jego narodzin. W kolejnych wiekach miejscowość zyskała znaczenie przede wszystkim jako ośrodek chrześcijaństwa – większość ludności dłużej stanowili arabscy chrześcijanie, do Betlejem przybywało też wielu pielgrzymów, szczególnie od IV w., gdy powstała bazylika Narodzenia Pańskiego. Miasto pewnie już dawno zrosłoby się z niedaleką Jerozolimą, stając się jednym z jej przedmieść, gdyby nie fakt, że oddziela je granica – a od 2003 r. także mur bezpieczeństwa. Warto wiedzieć, że obywatele Izraela nie mają wstępu do Betlejem – jest to jedna z enklaw zarządzanych przez władze Autonomii Palestyńskiej.

WARTO ZOBACZYĆ

Wszyscy turyści kierują się w Betlejem przede wszystkim do **★ bazyliki Narodzenia Pańskiego** **📍** **otwarte: codz. IV–IX 5.00–20.00, X–III do 18.00; kobiety powinny mieć zakryte ramiona i kolana, mężczyźni muszą zastrzeżać nogi do kolan. Obecnie zwiedzanie jest utrudnione z powodu remontu.** Podobnie jak w przypadku Bazyliki Grobu Świętego w Jerozolimie, także i tę świątynię trudno w całości ogarnąć wzrokiem, jest bowiem otoczona wieloma innymi budynkami. Kościół wzniesiono po 326 r. z inicjatywy św. Heleny, matki cesarza Konstantyna Wielkiego, który zalegalizował religię chrześcijańską w całym Cesarstwie Rzymskim. Powstała wówczas

Jak Trzej Królowie ocalili bazylikę Narodzenia Pańskiego

Odbudowana w VI w. bazylika Narodzenia Pańskiego w Betlejem ozdobiona była pięknymi mozaikami. Zgodnie z tradycją chrześcijańską jedna z nich – umieszczona na fasadzie świątyni – przedstawiała pokłon Trzech Króli przed nowo narodzonym Dzieciątkiem Jezus. Królowie, zwani też mędrcami ze

Wschodu, zostali przedstawieni przez bizantyjskich artystów w tradycyjnych strojach perskich. Gdy w 614 r. straszliwy najazd Persów pustoszył Ziemię Świętą, najeźdźcy nie zniszczyli bazyliki w Betlejem podobno właśnie dlatego, że zobaczyli na fasadzie postaci mędrców w strojach z Persji.

pięcionawowa bazylika z posadzkami dekorowanymi pięknymi geometrycznymi mozaikami, obecnie częściowo odsłoniętymi przez archeologów. W 529 r. świątynię spalili powstańcy żydowscy z Samarii, wspomagający najazd Persów na ziemie cesarstwa bizantyjskiego. Wkrótce bazylikę odbudowano,

znacznie ją przy tym powiększając. Wydłużeniu, do obecnej długości, uległy nawy główne, do których dobudowano od zachodu narteks (kryty przedsionek) z trzema wielkimi portalami, natomiast od wschodu, nad Grotą Narodzenia, wzniesiono nawę poprzeczną (transept) zamkniętą trzema absydami. Świątynię

Kup książkę

Poleć książkę

▲ Wnętrze bazyliki Narodzenia Pańskiego

w tym kształcie oglądamy do dziś. Prace remontowe podejmowane były wielokrotnie, m.in. przez krzyżowców, którzy ufundowali nowe mozaiki w połowie XII w. Wcześniej, w 1101 r., to właśnie w Betlejem koronowano pierwszego króla jerozolimskiego Baldwina I.

Po sukcesach Saladyna i wygnaniu krzyżowców bazylika była opuszczona przez ponad wiek, ale w początku XIV w. opieką otoczyli ją franciszkanie. W 1757 r. rywalizacja między katolikami oraz prawosławnymi doprowadziła do tego, że z nakazu sułtana (ziemie palestyńskie należały wówczas do imperium osmańskiego) usunięto franciszkanów, a bazylikę przekazano w zarząd prawosławnym Grekom (częściowo także Ormianom). Jednocześnie sułtan zakazał wprowadzania jakichkolwiek zmian w wyglądzie świątyni – ta decyzja i nieustanne spory własnościowe sprawiają, że od trzech wieków bazylika nie była remontowana i dziś znajduje się w opłakanym stanie.

Do bazyliki wchodzi się obecnie z dużego placu przed świątynią przez

niewiarygodnie mały kamienny portal zwany **Bramą Pokory**. Jednak wysokie na 1,30 m drzwi nie są oryginalnym wejściem do bizantyjskiej świątyni – zarys zamurowanej bramy z VI w. widać

▼ Brama Pokory

Kup książkę

Poleć książkę

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

- 1. ZAREJESTRUJ SIĘ**
- 2. PREZENTUJ KSIĄŻKI**
- 3. ZBIERAJ PROWIZJĘ**

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA WYDAWNICZA
Helion SA

Travelbook to Twój niezastąpiony towarzysz podróży. Wskaże Ci najważniejsze atrakcje, podpowie, czego szukać poza głównymi szlakami, i wprowadzi w świat miejscowych obyczajów. Znajdziesz w nim opisy najciekawszych regionów i miast, a sprawdzone informacje praktyczne umożliwią staranne zaplanowanie podróży.

Izrael

to jedno z najmłodszych państw świata, a jednocześnie kraina sięgająca dziejami czasów biblijnych. Tygiel kulturowy, bastion tradycji i na wskroś nowoczesne państwo, będące gospodarczym „tygrysem” Bliskiego Wschodu. Kolebka chrześcijaństwa i judaizmu, a zarazem kraj, w którym znajduje się jedno z najświętszych miejsc islamu. Kraina setek prastarych zabytków, złotych plaż i egzotycznej przyrody.

Święte miejsca trzech religii

Prastare **zabytki**

Rajskie **plaże**

Pustynie i gaje daktylowców

Egzotyczna **kuchnia**

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
0 601 339900

 Bezdroża

Sprawdź najnowsze promocje:
● <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane
● <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
● <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ebook dostępny wyłącznie na:
ebookpoint.PL

ISBN 978-83-283-4528-7

Cena 26,90 zł